

PALEO- AKTUEEL

7

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1996, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: opgraving aan de Minnemastraat, Leeuwarden

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

7

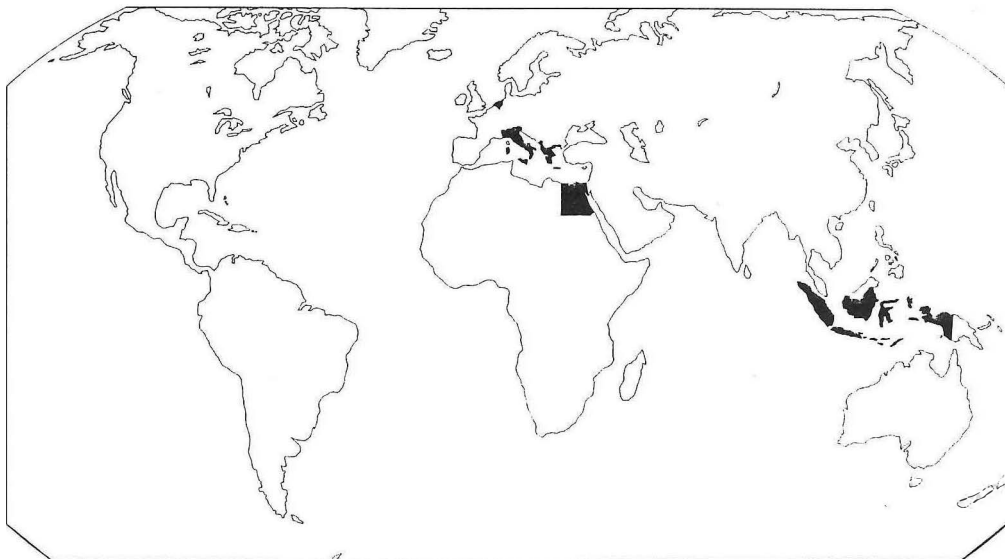
redactie

Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

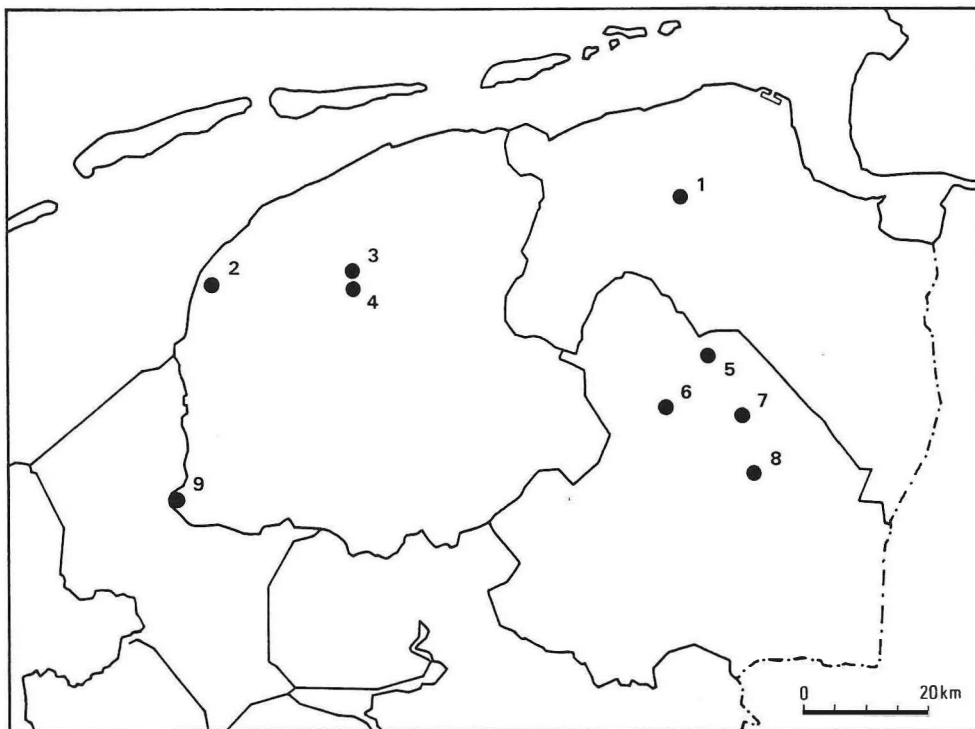
Vakgroep Archeologie

Groningen, 1996

In deze aflevering: Egypte, Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Bedum; 2. Wijnaldum; 3. Leeuwarden; 4. Goutum; 5. Schipborg; 6. Peelo; 7. Gieten; 8. Borger; 9. Stavoren.

INHOUD

VOORWOORD	8
D. STAPERT Vuistbijlen: raadselachtige werktuigen uit de Oude Steentijd	9
M.J.L.Th. NIEKUS Het middenpaleolithische vondstcomplex van Nieuwegein (Utr.)	14
D. STAPERT Een veldarcheoloog te fiets: Jan Klaas Boschker (1935-1995)	18
D. STAPERT & G. BOEKSCHOTEN ‘The answer is blowing in the wind’: naar dynamische modellen van steentijdnederzettingen	20
L. JOHANSEN & D. STAPERT Compacte vuursteenconcentraties: werd er iets gemaakt of iets weggegooid?	25
J.M. PASVEER & G.J. BARTSTRA Naalden in de hooiberg. Verslag van een opgraving in Kria, de Vogelkop, Irian Jaya, Indonesië	30
R. BAKKER Op weg naar een nieuwe visie op de <i>landnam</i> ?	34
J. SCHONEVELD Een transhumance in Egypte	40
O.H. HARSEMA De bronstijd als spiegel voor modern Europa: gezochte vergelijking of gouden greep?	43
P.B. KOOI Nederzettingssporen uit bronstijd en ijzertijd op de Daalkampen te Borger (Dr.)	49
M.C. GALESTIN & M. KLEIBRINK Wijgeschenken voor de godin	52
O.H. HARSEMA Het dwarshuis, een eigen Noordwesteuropees bouwprincipe, en zijn betekenis	57
Y. DIJKSTRA, R. REINDERS, V. RONDRI & S.J. TUINSTR De zuidoostpoort van Hellenistisch Halos	62

A. BAKKER & R. REINDERS	
Tetradrachmen en tetrobolen; een muntvondst in Nieuw Halos	66
W. PRUMMEL	
Van beesten, bikkels en weekdieren: zes huizen in Hellenistisch Halos (Griekenland)	70
P. ATTEMA	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (2): de Albano survey	74
J.M. BOS & A. JAGER	
Een terpzool in Goutum-Noord (Fr.): weer raak	79
D.A. GERRETS, A. HEIDINGA & J. DE KONING	
Over oude en nieuwe Friezen. De komst van migranten naar de terp Tjitsma bij Wijnaldum (Fr.)	82
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Middeleeuwse fibulae: Wijnaldum in Fries perspectief	86
P.B. KOOI	
Bedum (Gr.), wierde, veenterp, dijkdorp?	88
P.B. KOOI	
Huisinge, een erf in het middeleeuwse Peelo (Dr.)	91
J.M. BOS, Y. DIJKSTRA & J.P. DE ROEVER	
Minnemastraat, Leeuwarden (Fr.): de stadsterp Nijehove-Zuid	94
O.H. HARSEMA	
Het raadsel van de grote gaten van Schipborg (Dr.) na 75 jaar opgelost?	98
A. UFKES	
Archeologie en cultuurhistorie van de essen in de provincie Drenthe	103
J.M. BOS & G.J. DE LANGEN	
Vooronderzoek naar het blokhuis van Stavoren (Fr.)	106
J.T. ZEILER	
Een kalkoense hen en ander gevogelte uit Den Haag	110
H. BUITENHUIS & A.F.L. VAN HOLK	
Botten aan boord	113

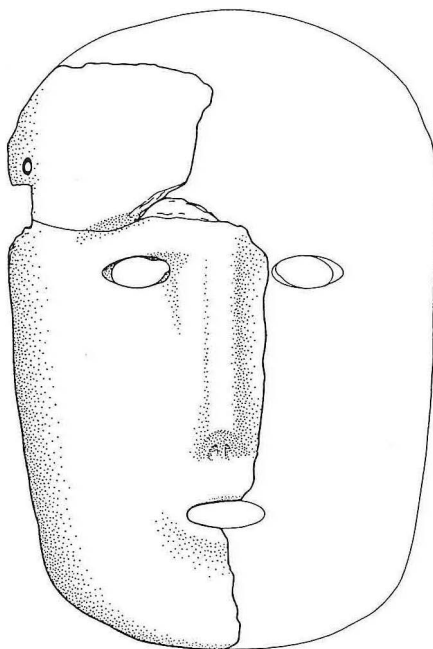
In deze zevende aflevering van *Paleo-aktueel* komen onderzoeksactiviteiten uit 1995 van de Vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen aan bod. Een gedenkwaardig jaar: onderwijs en onderzoek vergden het nodige improvisatietalent; de bibliotheek verdween in containers; kamers en collegeruimten moesten diverse keren worden ontruimd; verhuizers waren steeds druk in de weer. De gebouwen van het voormalige Biologisch-Archaeologisch Instituut aan de Poststraat en de Broerstraat werden grondig verbouwd, om vanaf 1996 aan de Prehistorici en de Mediterraan Archeologen onderdak te bieden.

Het gebouw verloor zijn museumfunctie. Tentoonstellingsruimten werden verbouwd tot werk-kamers. In de tuin vonden 'opgravingen' plaats, samenhangend met de verwijdering van olietanks en vervuilde grond.

In 1996 kan de vakgroep groeien naar eenheid en zijn nieuwe gezicht laten zien. De afbeelding bij dit voorwoord toont het gezichtsmasker uit Middelstum in zijn nieuwe gedaante. Een voorwerp uit mediterrane traditie gevonden in een prehistorische context. Onlangs vond Ernst Taayke tussen de opgeslagen scherven van deze oude BAI-opgraving een bijpassend fragment.

'Een nieuw gezicht'; een goed motto voor 1996.

Reinder Reinders

EEN VELDARCHEOLOOG TE FIETS: JAN KLAAS BOSCHKER (1935-1995)

Dick Stapert

Op 10 juni 1995 overleed Jan Boschker aan een hartaanval, op zestigjarige leeftijd. Eind maart van hetzelfde jaar was hij in de VUT gegaan, na dertig jaar gewerkt te hebben aan het Fries Museum in Leeuwarden, als veldarcheoloog.

Archeologen en geologen die in Friesland te doen hadden, hebben veel aan Jan Boschker te danken. Ik leerde Jan kennen in de jaren zeventig, in verband met een onderzoek over vuistbijlen in noordelijk Nederland. Jan was zeer geïnteresseerd in vuistbijlen, en heeft zijn hele leven geprobeerd er een te vinden. Dat is helaas niet gelukt. Een van de laatste keren dat ik hem zag was in Groningen. Hij bezocht het Instituut (voor de eerste keer), om een in Friesland gevonden vuistbijl te bezorgen. Wat het voor Jan en mij extra feestelijk maakte was het feit dat de vuistbijl, gevonden door stenenverzamelaar J.R. Bakker, uit de omgeving van Oldeholtwolde kwam (het stuk is beschreven in *Paleo-aktueel* 6).

Oldeholtwolde, bij Heerenveen, is ook de plek waar een van de belangrijkste Hamburg-vindplaatsen in noordelijk Europa is opgegraven. Jan Boschker ontdekte de vindplaats in de eerste week van april 1980, toen een machine bezig was een lage heuvel te egaliseren in het kader van een ruilverkaveling. Zijn verhaal over de ontdekking zal ik nooit vergeten. Onder de eerste steentjes die tevoorschijn kwamen bevonden zich een paar 'krombekstekers', kenmerken van de Hamburg-traditie. De artefacten kwamen onder de bouwvoor in ongestoorde positie voor: in dekzand, door de wind afgezet in het laatste deel van de laatste ijstijd. Jan beseftte ogenblikkelijk het belang van de vondst, en ging volgens zijn zeggen voor de machine liggen: "Over mijn lijk!". Men moest het werk stoppen, en wachten tot 'Groningen' was komen kijken. Dezelfde avond werd ik door hem gebeld. Helaas kon ik de volgende dag niet, zodat hij ook die dag liggend in het zand

voor de machine heeft doorgebracht. De dag daarna bezocht ik de vindplaats en was meteen dol-enthousiast. De kans om een ongestoorde Hamburg-vindplaats op te graven doet zich maar zeer zelden voor. Ik ben hem dan ook bijzonder dankbaar voor zijn krachtdadige inzet.

Het bleek mogelijk ook de Landinrichtingsdienst te overtuigen van het unieke karakter van deze vondst. Op 21 april begonnen we met de opgraving. In totaal hebben we daar 23 weken gegraven, in drie campagnes in 1980 en 1981. Jan nam gedurende de hele opgraving deel aan het werk en verzette ongelofelijk veel zwaar spitwerk. Hij was, zoals Kramer het uitdrukt, een 'meester op de schep'. De opgraving maakte duidelijk dat Jan de machine had laten stoppen op het moment dat deze zich op niet meer dan een halve meter afstand bevond van de haard, het 'brandpunt' van de nederzetting. Was hij een halfuurtje later voor de machine gaan liggen, dan was er van de hele vindplaats niets meer over geweest. Vindplaatsen uit de Oude Steentijd zijn relatief klein, vaak nauwelijks groter dan vijf meter in doorsnede.

We hebben veel gehad aan die haard: een kuiltje van zo'n halve meter in diameter, waarvan de bodem en wanden geplaveid waren met platte zandstenen. Zo weten we nu wat de Hamburg-mensen verbrandden: wilgentakjes. Ook kon de ^{14}C -ouderdom van de houtskool gemeten worden (zowel te Groningen als te Oxford); de datering viel jonger uit dan we verwachtten. Zulke met stenen geconstrueerde haarden, verwant aan die van de befaamde en ongeveer even oude vindplaats Pincevent oostelijk van Parijs (Laat-Magdalénien), zijn maar heel weinig aangetroffen op vindplaatsen van de Hamburg-traditie. De opgraving te Oldeholtwolde was de mooiste in zowel Jans als mijn carrière, en leverde later de inspiratie voor het ontwikkelen van de 'ring- en sector-methode'.

Het jaar 1980 was toch al een goed jaar; Jan

ontdekte ook de vindplaats bij Oldeboorn, daterend uit Mesolithicum en Neolithicum (zie het proefschrift van Harry Fokkens uit 1991). In de nu voorbijge periode van grote ruilverkavelingen heeft Jan honderden vindplaatsen ontdekt. Hij boekstaafde zijn waarnemingen op precieze wijze. In 1966 vond Jan een geslepen bijl van gabbro bij Bornwird; over het resulterende onderzoek ter plaatse, onder leiding van G. Elzinga en H.T. Waterbolk, werd bericht door Fokkens (in *Palaeohistoria* 24). Een door Boschker in 1971 ontdekte vindplaats bij Oudega, uit het begin van het Holoceen, werd beschreven in *Paleo-aktueel* 5. Hij verzette veel werk voor uiteenlopende archeologische projecten in Friesland. Zo deed hij mee aan de opgraving te Oudehaske, in 1990 en 1991, waar een Laat-Ahrensburg-vindplaats onderzocht kon worden (zie *Paleo-aktueel* 1, 2, 3). De laatste keer dat ik Jan in het Friese veld bezig zag was in september 1994, bij Suameer. Hij had daar net een nederzetting uit de middeleeuwen ontdekt, met waterput en pottenbakkersoven.

Bovenstaande incomplete opsomming van Jans bijdragen aan de archeologie van Friesland mag ons niet doen vergeten dat hij ook op andere terreinen actief was. Met name de geologie interesseerde hem hevig. Hij had een verzameling zwerfstenen, en heeft ook tellingen van gidsgesteenten verricht (in samenwerking met J.G. Zandstra van de Rijks Geologische Dienst). Hij ontdekte het belangwekkende dekzandprofiel bij Oldeholtspade (beschreven in *Palaeohistoria* 24), dat later een beschermd geologisch monument werd.

Jan Boschker was een autodidact. Hij kwam voort uit de Friese amateur-archeologie. Zo was hij in de jaren vijftig lid van de F.A.A., een vereniging van Friese amateur-archeologen met leden als Mudstra en Nolles. Hij volgde Mudstra op als veldarcheoloog, eerst betaald door de Grontmij, later (vanaf 1971) als provinciaal ambtenaar op het Fries Museum, onder Elzinga. Zijn werk deed hij te fiets, met de schop aan de stang gebonden, en een thermoskan in de fiets-tas. Jan was een *Einzelgänger*, en kon nukkig uit de hoek komen. Hij hield niet van mooipraterij en had een grote hekel aan geleerddeinerij. Jan had ook kunstzinnige neigingen; zo bezit ik een door hem vervaardigde ets, in naïeve stijl, van een kerkje op een Friese terp. Op het einde

Fig. 1. Jan Boschker en zijn fiets, bij Suameer, september 1994 (foto G.R. Boekschoten).

van zijn loopbaan werd hem te verstaan gegeven dat het tijd werd voor minder buitenwerk. Maar 'zilver poetsen op het museum', daarvoor paste hij liever.

Zonder Jan had ik andere, en minder rijke avonturen beleefd in de archeologie. Ik bedank hem uit mijn hart, mede namens het Instituut.

Literatuur

Kramer, E., 1995. In memoriam Jan Klaas Boschker, in leven veldarcheoloog bij het Fries Museum. *Profyl* 3 (7), p. 5.